

PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W KONINIE
ДЕРЖАВНА ВИЩА ПРОФЕСІЙНА ШКОЛА В КОНІНІ
UNIwersytet Narodowy w Użhorodzie
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
POŁUDNIOWO-WSCHODNI INSTYTUT NAUKOWY W PRZEMYSŁU
ПІВДЕННО-СХІДНИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ У ПЕРЕМИШЛІ
CHERSONSKI WYDZIAŁ ODESIEGO UNIwersytetu Spraw Wewnętrznych
ХЕРСОНСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ROZWÓJ NOWOCZESNEJ EDUKACJI I NAUKI –
STAN, PROBLEMY, PERSPEKTYWY.**

TOM 6: PROJEKTOWANIE BADAŃ SPOŁECZNYCH I HUMANISTYCZNYCH

Pod redakcją naukową:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomyra, Vasyl Ilnytskyj

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ:
РЕЗУЛЬТАТИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ.**

TOM 6: ПРОЄКТУВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За науковою редакцією:
Ян Гжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький

Konin – Użhorod – Przemyśl – Cherson
2021

Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон
2021

УДК 371.1:001(08)
ББК 74.04я43
Р 64

Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 6: Проектування суспільних та гуманітарних досліджень [колективна монографія] / [Наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомя, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2021. 288 с.

Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywy. Tom 6: Projektowanie badań społecznych i humanistycznych [monografia zbiorowa] / [Redakcja naukowa: J. Grzesiak, I. Zymomyra, V. Ilnytskyj]. Konin – Użhorod – Przemyśl – Chersoń: Poswit, 2021. 288 s.

ISBN 978-83-60374-99-3

УДК 371.1:001(08)
ББК 74.04я43

Редакційна колегія:

д-р габ, проф. **Я.Гжесяк**; д-р філол. н., проф. **І.Зимомя**; д-р філол. н., проф. **М.Зимомя**; д-р юрид. н., проф. **В. Галуцько** (відповідальний секретар); д-р іст. н., проф. **В.Ільницький**; д-р пед. н., проф. **Ю.Кузьменко**; д-р філол. н., проф. **О.Добровольська**; д-р пед. н., проф. **Т.Мішеніна**; д-р пед. н., проф. **О.Невмержицька**; д-р філол. н., проф. **А.Печарський**; д-р **Г.Войтєховська**; канд. філол. н., доц. **Р.Жовтані**; канд. філол. н., доц. **О.Зимомя**; канд. пед. н., доц. **М.Пагута**.

Kolegium redakcyjne:

dr hab., prof. **J.Grzesiak**; dr hab., prof. **I.Zymomyra**; dr hab., prof. **M.Zymomyra**; dr hab., prof. **V.Halunko** (executive editor); dr hab., prof. **V.Ilnytskyj**; dr hab., prof. **J.Kuzmenko**; dr hab., prof. **O.Dobrowolska**; dr hab., prof. **T.Mishenina**; dr hab., prof. **O.Newmerzycka**; dr hab., prof. **A.Peczarskyj**; dr **H.Wojciechowska**; dr **R.Żoltani**; dr **O.Zymomyra**; dr **M.Pahuta**.

Рецензенти:

д-р габ., проф. Катажина Новаковска
д-р педагогічних наук, проф. Ігор Добрянський

Recenzenci:

dr hab., prof. Katarzyna Nowakowska
dr hab., prof. Ihor Dobriański

ISBN 978-83-60374-99-3

© Я. Гжесяк, І. Зимомя, В. Ільницький, 2021
© Посвіт, 2021

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА. ФІЛОЛОГІЯ. ІСТОРІЯ

Александрович Т., Малинка М. Особливості застосування тайм-менеджменту в педагогічній діяльності.....	
Grzesiak J. Projektowanie badań pedagogicznych w kontekście synergiczności i dialogiczności.....	
Зимомря І., Жовтані Р., Зимомря О. Виміри суспільних та гуманітарних досліджень у науковому та художньому доробку Миколи Зимомрі.....	
Jasiński Z. Tożsamość narodowa i regionalna młodzieży z polsko-czeskiego pogranicza w strukturze Unii Europejskiej.....	
Галів М., Ільницький В. Вплив політико-ідеологічних кампаній в національно-культурній сфері СРСР на український історико-педагогічний наратив (1920 – 1980-ті рр.).....	
Корольова Т., Веліченко О. Збереження національного забарвлення безеквівалентної лексики в перекладах художніх творів.....	
Краснова О., Плужнікова Т., Ляхова Н., Краснов О. Становлення особистості в умовах білінгвального навчання.....	
Левада О., Іванова В., Сажнев М.	
Проценко А., Котова О., Суханова Г. Значення педагогічної практики у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.....	
Siemieniecki B. Zmiany technologiczne współczesnego świata ku wartościom.....	
Śnieżyński M. Dialog wartością w jakościowych badaniach edukacyjnych.....	
Шемчук В. Шляхи вдосконалення фізичної підготовки у військово-морському навчальному закладі.....	
Шум О. Особливості ефективної організації дистанційного онлайн заняття: допоміжні інтернет ресурси та структура.....	
Яровенко Т. Морально-етичні й мистецькі імперативи художнього доробку Віктора Ганоцького.....	

СУСПІЛЬНІ НАУКИ. ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Абдуллаєв А., Ребар І., Нестеров О. Діяльність тренера з вільної боротьби як соціально-творча педагогічна проблема.....	
Арсененко І., Донченко Л., Байтеряков О. Історичні аспекти розвитку міжнародного туризму в світі до пандемії COVID-19.....	
Арсененко І., Арабаджи О., Донець І. Культурна і природна спадщина як чинник розвитку туризму.....	
Гапотій В. Вітчизняні підходи до розуміння сутності і змісту принципу верховенства права.....	
Кирієнко О., Ковальчук О., Купрєєнко М.	

Ірина АРСЕНЕНКО
<https://orcid.org/>
Олена АРАБАДЖИ
<https://orcid.org/>
Ірина ДОНЕЦЬ
<https://orcid.org/>
(Мелітополь, Україна)

КУЛЬТУРНА І ПРИРОДНА СПАДЩИНА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

In the XXI century preservation of the cultural and natural heritage of mankind is a very important area aimed at determining the prospects for the development of our civilization.

At the international level, in the Global Code of Ethics for Tourism of the World Tourism Organization (UNWTO), a specialized agency of the United Nations, tourism is recognized as an area that uses cultural and natural heritage, contributes to its enrichment. It should be noted that every year the number of not only our compatriots to study the cultural and natural heritage, their country and the planet, but also foreign tourists, which certainly contributes to the development of various types of domestic and international tourism.

The study analyzes the historical aspect of the UNESCO World Heritage List, reveals the essence and concept of cultural and natural heritage, identifies the features of the use of cultural and natural heritage sites in tourism, made their classification.

Друга світова війна стала відправним пунктом у свідомості людства про те, що лише спільними зусиллями можливо зберегти мир в усьому світі, а також надбання наших предків. Організаційне забезпечення цих зусиль призвело до створення ООН та власне організації UNESCO, завданням діяльності є сприяння розвитку – освіти, науки, національної культури, підготовці національних кадрів, ліквідації неписьменності та охорони пам'яток культури в країнах-учасниках.

Наростання процесів глобалізації, впливу людства на зовнішнє середовище сприяло зростанню стурбованості суспільства за стан збереження культурної і природної спадщини (КПС). Тому на XVII сесії, у м. Париж (Франція) в 1972 р., UNESCO прийняла Конвенцію про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини, яка вступила в дію в 1975 р. [8, 12, 13].

Конвенція з охорони Всесвітньої спадщини (The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) – є найбільш відомою конвенцією UNESCO у сфері збереження культури та захисту природних цінностей. До початку 1992 р. Конвенцію ратифікували 123 країни-члени ООН (в тому числі СРСР у 1988 р.), на вересень 2012 р. – 191 країна [8, 12].

В основі Конвенції UNESCO лежить ідея коеволюції культури та природи. Дані поняття до не давна були протиставлені одне одному - культура символізувала світ людини, а природа розглядалась як щось протилежне культурі, тобто об'єкт підкорення та технічних зусиль діяльності людини. Проте культура і природа взаємодіють і доповнюють одне одного; культура надає можливість вплинути на еволюцію біосфери, в свою чергу розвиток культури зумовлено природними чинниками. Приблизно так, як біосфе-

ра перетворюється на ноосферу (за В.І. Вернадським), природа «стає» культурою. Це означає, що основним критерієм розвитку має бути ставлення людини до природи. Наповнена глибокого сенсу та обставина, що в одному Списку Всесвітньої спадщини представлені і культурні, і природні об'єкти, загальнозначущі для людства [4].

Всесвітня спадщина (англ. World Heritage, фр. Patrimoine Mondial) – видатні культурні та природні цінності, які становлять надбання всього людства. Основна мета Конвенції про Всесвітню спадщину – залучення державних і міжнародних інструментів для виявлення, всебічної підтримки й охорони видатних та унікальних у світовому масштабі пам'яток культури та природних об'єктів [9].

Відповідно до цього документа, культурна пам'ятка або природний об'єкт повинні мати визначну універсальну цінність і відповідати щонайменше одному з критеріїв їх виявлення. За критеріями Список Всесвітньої спадщини UNESCO поділяється на культурні та природні об'єкти. Якщо об'єкт має ознаки обох, то він належить до змішаного типу [5].

Після вступу в дію Конвенції у листопаді 1975 р. поступово почали формуватися структури, які залучали до співробітництва природоохоронні установи, які працювали за межами сфери існування UNESCO [13].

У 1976 р. з метою посилення ефективності роботи Конвенції були організовані Комітет і Фонд Всесвітньої спадщини, а ще через два роки перші культурні та природні об'єкти були включені до Списку Всесвітньої спадщини [16].

Комітет із Всесвітньої спадщини є найвищим органом (після Генеральної асамблеї держав), якому доручено втілення Конвенції у життя. Він несе відповідальність за усі дії у рамках Конвенції. На Генеральній Асамблеї із представників держав-членів Конвенції були обрані члени Комітету (21 людина), які представляють 21 державу з різних регіонів нашої планети [14].

Роботу Комітету підтримують Бюро із Всесвітньої спадщини UNESCO, Центр Всесвітньої спадщини й організації-партнери. Комітет із Всесвітньої спадщини збирається один раз на рік.

Як на засіданнях Комітету і зборах Бюро, поруч із представниками країн участь беруть члени Центру Всесвітньої спадщини та деякі організації-партнери, передусім Міжнародної спілки охорони навколишнього середовища (МСОП) й форуми Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS) присутність яких є важливим чинником, хоч і без права голосу. Організація засідань Бюро і Комітету є компетенцією Центру Всесвітньої спадщини (заснований до 20-річчя Конвенції) який є відділом UNESCO та безпосередньо підпорядкований заступнику Генерального директора організації. Його основним завданням є втілення у життя прийнятих Комітетом по Всесвітній спадщині рішень, документування, протоколювання, публікація списків та ознайомлення спільноти з Конвенцією. Центр щорічно актуалізує списки Всесвітньої спадщини і курує фонди Всесвітньої спадщини [8].

Головна мета списку Всесвітньої спадщини – захистити та зробити відомими об'єкти, які у своєму роді є унікальними. З метою прагнення до об'єктивності було складено оціночні критерії щодо виділення та внесення територій та об'єктів до Списку Всесвітньої спадщини UNESCO.

У листопаді 1989 р. Генеральна конференція UNESCO прийняла «Рекомендацію про збереження традиційної культури і фольклору». У 2002 р. було прийнято Будапештську декларацію щодо стратегічних задач для розвитку існуючих і встановлення нових партнерських відносин із метою охорони й підтримки Всесвітньої спадщини. У тому ж році Центр Всесвітньої спадщини започаткував ініціативу «Партнерство задля збереження Всесвітньої спадщини» (Partnerships for Conservation – PACT) [11].

У Списку Всесвітньої спадщини UNESCO визначених за географічними регіонами налічується 1031 об'єкт (у т.ч. 802 культурних, 197 природних і 32 змішаного типу) із 163 країн (табл. 1) [14, 15].

Держави, на території яких розташовані об'єкти Всесвітньої спадщини, беруть на себе зобов'язання по їх збереженню, періодично представляють UNESCO звіт про їх охорону та стан.

Таблиця 1

Кількість об'єктів Всесвітньої спадщини UNESCO за географічними регіонами [14, 15]

Географічні регіони	Тип об'єктів Всесвітньої спадщини UNESCO			Всього	У %	Держави-учасники
	Культурний	Природний	Змішаний			
Африка	48	37	4	89	9	33
Арабські країни	73	4	2	79	8	18
Азія і Океанія	168	59	11	238	23	35
Європа і Північна Америка	420	61	10	491	48	50
Латинська Америка і Кариби	93	36	5	134	13	27
Всього	802	197	32	1031	100	163

Представники держав-учасників Конвенції зустрічаються раз у два роки на Генеральній асамблеї у рамках Генеральної конференції UNESCO.

У 2003 р. було прийняте рішення щодо обов'язкового представлення попередніх переліків (Tentative List) природних об'єктів від держав-учасників Конвенції.

У лютому 2004 р. почав діяти трирічний проект «Збереження морських територій у східній тропічній області Тихого океану».

У 2015 р. до Списку Всесвітньої спадщини UNESCO було включено 8 культурних, 4 природних та 5 змішаних об'єктів. До природних належать: Національний парк у горах Блу-Маунтінс і Джон-Кроу (Ямайка), Святі гори Бурхан-Халдун та їхні околиці (Монголія), території Капської флористичної області, що охороняються (Південна Африка) та Національний парк Фонгня-Кебанг (В'єтнам) [17].

Об'єкти, які внесені до Списку Всесвітньої спадщини разом із емблемою та логотипом UNESCO позначаються меморіальною дошкою, що підтверджує включення. Такі дошки призначені для інформування громадян країни та іноземних туристів, про те, що

об'єкт відвідування має особливе значення та визнаний всією міжнародною спільнотою [14].

З метою збереження та захисту об'єктів Всесвітньої спадщини Конвенція UNESCO встановлює механізм міжнародного співробітництва. Створено Фонд Всесвітньої спадщини, який надає фінансову та технічну підтримку і допомогу державами-учасниками Конвенції, юридичними та приватними особами та іншими організаціями, виключно на добровільній основі для збереження ділянок Всесвітньої спадщини. Даний Фонд здійснює значні інвестиції, що сягають мільйонів доларів, для порятунку культурної і природної спадщини в Європі, Азії, у Латинській Америці й Африці. Кошти виділяють для проведення й організації експертиз із метою усунення причин і наслідків деградації пам'яток культури та природи; придбання спеціального обладнання; навчання місцевих фахівців із консервації; негайної допомоги у разі виникнення стихійних лих або надзвичайних ситуації, що загрожують існуванню даних об'єктів; проведення спеціальних заходів щодо їх охорони [11, 12]

Таким чином, аналіз діяльності UNESCO та інших міжнародних організацій дозволяють зробити висновок про те, що практичне використання міжнародних принципів співпраці, та участь країн світу у міжнародних програмах сприятиме подальшій успішній співпраці щодо виявлення та збереження об'єктів Всесвітньої спадщини.

У різних країнах світу існування загальних тенденцій щодо збереження КПС, розуміння важливості даного напрямку виявилось у прийнятті спеціальних документів про охорону пам'яток та діяльності міжнародних організацій. Найбільш повно визначено тлумачення «спадщини» у «Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини». Відповідно до основних положень Конвенції під культурною спадщиною розуміють: пам'ятки: монументальної скульптури та живопису, твори архітектури, елементи та структури археологічного характеру, печери та групи елементів, що мають універсальну і видатну історичну цінність, написи, мистецтва або науки; ансамблі: архітектура, групи ізольованих або об'єднаних будівель, єдність або зв'язок із пейзажем яких є видатною, універсальною та історичною цінністю, мистецтва або науки; визначні місця: твори людини або спільні витвори людини та природи, зони, які включають археологічні видатні місця, що є універсальною цінністю з точки зору естетики, історії, етнології або антропології [13].

У матеріалах Конвенції природна спадщина визначається з трьох позицій: природні пам'ятки, що створені фізичними та біологічними утвореннями або групами таких утворень і мають видатну універсальну цінність з точки зору естетики або науки; геологічні й фізіографічні утворення та суворо обмежені зони, які є ареалом існування видів тварин і рослин, можуть зазнати або зазнають певну загрозу й мають видатну універсальну цінність із точки зору науки або збереження; природні визначні місця або суворо обмежені природні зони, які мають видатну універсальну цінність із точки зору науки, збереження або природної краси [13].

Необхідно зазначити, що Центр Всесвітньої спадщини UNESCO до складу КПС включає: археологічні території, історичні центри, музеї, культурні ландшафти та природну спадщину, які мають вагоме значення для розвитку суспільства і в т.ч. для організації і здійснення туристичної діяльності як об'єктів відвідування.

Культурна спадщина охоплює пам'ятки, предмети, групи будівель і споруд, а також території, які мають різну цінність (естетичну, історичну, етнографічну, художню) або суспільне значення.

Природна спадщина поширюється на національні риси; геологічні, фізико-географічні утворення і поширюється на ареали місць існування різних видів тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення або мають значну цінність з точки зору природної краси, охорони природи або науки. Вона поширюється на заповідники, природні парки, аквапарки, зоопарки та ботанічні сади (UNESCO, 1972).

Поєднання результатів людської діяльності та природних процесів представляють культурні ландшафти, які відображають тісні або тривалі зв'язки між людьми і їх природним оточенням (UNESCO, 2007).

Крім того, діяльність, яка пов'язана з КПС, включає управління територіями і об'єктами, які мають естетичне, історичне, наукове, екологічне і суспільне значення. До цієї ж категорії відноситься зберігання і архівування в музеях і бібліотеках [18].

В основу сучасних досліджень спадщини покладені принципи: орієнтація на широке уявлення про спадщину як відображення історичного досвіду взаємодії людини і природи; розгляд спадщини як системного утворення, в якому окремі об'єкти не можуть бути збережені поза зв'язком один із одним і поза навколишнім середовищем; верховенство територіального підходу до збереження спадщини; розгляд діяльності щодо охорони та використання спадщини як органічної частини комплексу сучасних соціокультурних і соціально-економічних процесів [3].

Однією з особливостей усіх тлумачень спадщини є те, що її об'єкти мають бути справжнім джерелом інформації про зародження духовного й історичного розвитку народу, культуру нації, регіону зокрема.

З цією метою UNESCO визначено критерії оцінки об'єктів Всесвітньої спадщини:

Культурні критерії:

- (i) Об'єкт є шедевром людського творчого генія.
- (ii) Об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей в даний період часу або в певному культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, в монументальному мистецтві, в плануванні міст або створенні ландшафтів.
- (iii) Об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує досі або вже зникла.
- (iv) Об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю або ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії.
- (v) Об'єкт є видатним прикладом людської традиційної споруди, з традиційним використанням землі або моря, будучи зразком культури (або культур) або людської взаємодії з навколишнім середовищем, особливо якщо вона стає вразливою через сильний вплив необоротних змін.
- (vi) Об'єкт безпосередньо або матеріально пов'язаний з подіями або існуючими традиціями, з ідеями, віруваннями, з художніми або літературними творами і має виняткову світову важливість. (На думку комітету UNESCO цей критерій повинен переважно використовуватися разом з яким-небудь ще критерієм або критеріями) [7, 15].

Природні критерії:

(vii) Об'єкт є природним феноменом або простором виняткової природної краси і естетичної важливості.

(viii) Об'єкт є видатним зразком головних етапів історії Землі, зокрема пам'ятником минулого, символом геологічних процесів, що відбуваються, розвитку рельєфу або символом геоморфічних або фізіографічних особливостей.

(ix) Об'єкт є видатним зразком екологічних або біологічних процесів, що відбуваються, в еволюції і розвитку земних, прісноводних, берегових і морських екосистем і рослинних і тваринних співтовариств.

(x) Об'єкт включає найважливіше або найзначніше природне місце існування для збереження в ній біологічного різноманіття, зокрема зникаючих видів виняткової світової цінності з погляду науки і охорони [7, 17].

Таким чином, проведені дослідження дозволяють визначити, що КПС являє собою об'єкти історії, культури, археології, архітектури, монументального мистецтва, науки та техніки, а також природні території, об'єкти та комплекси, які становлять національне надбання, не піддаються відтворенню, а їх втрата або руйнування матиме негативні наслідки взагалі для розвитку духовності, науки та суспільства. Культурні та природні об'єкти є невід'ємною складовою частиною спадщини, що вимагає єдиних підходів до форм їх виявлення, збереження, захисту, популяризації та використанні в туристичній сфері.

В Глобальному етичному кодексі туризму Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), спеціалізованої установи ООН, туризм визнано сферою, що використовує КПС людства і вносить свій вклад в її збагачення. У зазначеному Кодексі містяться рекомендації по збереженню спадщини при її туристичному використанні, в тому числі, щодо її охорони, реставрації об'єктів, а також використання фінансових коштів за для їх підтримки. Автори Кодексу вважають, що туристична сфера є однією з найбільш зацікавлених галузей економіки і суспільної діяльності у справі збереження та відродження об'єктів спадщини.

ООН з питань освіти, науки і культури (UNESCO) і Всесвітня туристична організація (UNWTO) виконують функції по координації і стандартизації культурної і туристичної діяльності. Варто відзначити неоціненний внесок UNESCO по виявленню та охороні цінних культурних і природних об'єктів, що становлять особливий інтерес для туристів [19, 17].

Згідно Манільської декларації «розвиток туризму на міжнародному та національному рівнях сприяє поліпшенню життя націй за допомогою якісної пропозиції, забезпечує захист і збереження культурної спадщини, навколишнього природного, соціального і людського середовища» [6].

За принципом Гаазької декларації (1989 р.) первоздане природне, культурне і людське довкілля позначені як основна умова розвитку туризму. Разом з тим, доцільність в управлінні туризмом може впливати на охорону, розвиток КПС, також може сприяти підвищенню рівня життя населення [4].

Значення об'єктів ПКС і їх використання в туризмі досліджували І.А. Арсененко, О.О. Бейдик, Т.І. Герасименко, І.А. Донець, Л.М. Донченко, Т.І. Катаргіна, М.П. Мальська, Ю.Л. Мазуров, О.О. Любіцева, О.В. Нефьодова, К.А. Поливач, Ю.І. Прасул, І.В. Смаль, Т. Крѣстев, К.В. Шпурік та інші. Проведені дослідження до-

звляють визначити, що науковці розглядають КПС, які викликають пізнавальний інтерес у туристів і екскурсантів, а також є тими необхідними та важливими умовами для розвитку туризму як на міжнародному, національному, так і на регіональному рівнях, що засновано на відвідуванні і знайомстві з об'єктами спадщини.

Розглядаючи туризм як один із напрямків пізнавальної діяльності населення та патріотичного виховання молоді, необхідно зазначити, що особливістю виховного процесу в туризмі є, по-перше, використання об'єктів КПС в якості свого роду наочного посібника; по-друге, відсутність примусу, партнерство туриста і суб'єкта туристичної діяльності [1, 2].

У змісті пізнавальної діяльності та патріотичного виховання засобами туризму можна виділити такі компоненти, як активно-діяльнісний, мотиваційно-емоційний, особистісно-ціннісний, педагогічно-організаційний, які являють собою єдність і сукупність завдань, вирішення яких сприяє впливу на свідомість, почуття і поведінку особистості. Туризм, виконуючи найважливішу функцію – задоволення потреб особистості в спілкуванні з природою, а так само об'єктами КПС, виконує також виховну, дидактичну і рекреаційну функції. Реалізація виховної функції здійснюється через вивчення історії свого краю, його героїчного минулого. Дидактична функція реалізується через формування знань різними засобами та методами (розповідь, демонстрація, похід, прогулянка та ін.). Рекреаційна функція сприяє фізичному і духовному відновленню сил, багато в чому спрямована на використання активних видів рекреації і туризму (походи, подорожі, екскурсійна діяльність), а також пасивне споглядання природних об'єктів. У результаті людина відновлює свої сили, поглиблює свої знання про туристичні дестинації (території перебування), їх неповторність та унікальність.

Туризм, впливаючи на пізнавальну сферу, розвиває інтелектуальні і вольові якості особистості, сприяє емоційному сприйняттю КПС, а так само придбання соціального досвіду у збереженні цього середовища. Усі ці компоненти проявляються одночасно через спостереження, сприйняття та усвідомлення, які дозволяють в концентрованому вигляді засвоювати великий обсяг інформації про природу і формувати знання про неї. Зовнішній вплив природної спадщини, а так само і пізнавальне ознайомлення з об'єктами культурної спадщини (архітектурою, живописом та ін.) перетворюється в досвіді у вигляді ціннісних орієнтацій, патріотичних поглядів, позиції та дії. Туризм, орієнтований на виховання патріотизму, як форма додаткової освіти, спрямований на формування громадянських цінностей патріотизму: природа, рідні простори, історія та культура краю або певної країни, туристичних регіонів світу тощо. Підтвердженням цього є створення в багатьох країнах різних пізнавальних турів, екскурсійних програм із відвідуванням об'єктів Всесвітньої спадщини.

У туризмі, власне, як важливому чиннику педагогічного впливу, об'єкти КПС виступають як частина природного середовища. Природна (природна або урбаністична) спадщина, що володіє значними ресурсами (пізнавальними, рекреаційними, естетичними), сприяючи зануренню особистості в природний простір, виступає регулятором, спрямовуючи зусилля особистості на більш глибоке усвідомлення важливості її охорони та збереження.

У формуванні туристично-просвітницької діяльності на об'єктах Всесвітньої спадщини важливо виділити такі аспекти, як когнітивний, що здійснюється в процесі зна-

йомства з тим чи іншим об'єктом КПС; мотиваційний, емоційний і діяльнісно-вольовий. Якщо когнітивний рівень включає знання з історії свого краю або країни, мотиваційний – визначає потребу у пізнанні нового, емоційний характеризує відношення до навколишнього природного або культурного середовища, діяльнісно-вольовий передбачає активну позицію у вирішенні проблем екології.

В рамках організації різних видів туризму, зокрема культурного (та його підвидів), пізнавального, освітнього та екологічного система патріотичного виховання являє собою єдність і сукупність цілей і завдань, змісту, принципів, методів і засобів, які забезпечують цілісний, організований активний вплив на особистість. Особливістю виховного процесу засобами туризму з використанням об'єктів КПС є відсутність примусу і повна свобода вибору форм і видів.

Таким чином, в туризмі відвідування об'єктів Всесвітньої спадщини проявляється у формуванні ціннісного відношення до природи, культури свого та інших народів (особливо, які живуть в багатонаціональній державі), артефактах культурної діяльності, архітектурі, живопису і т. д., розширюється коло справжніх цінностей, підвищується свідомість, стимулюється самовиховання, саморозвиток. Базовими компонентами виховання засобами туризму з використанням об'єктів КПС є: виховання духовної особистості; потреба в пізнанні, в красі природи і потреба в спілкуванні з нею; потреба у перетворюючої діяльності; сприйняття навколишнього світу; благодійний вплив природного і культурного середовища; залучення населення до здорового способу життя, сукупність фізичного і духовно-морального виховання.

Об'єкти Всесвітньої спадщини – унікальні, вони мають предметну інформацію, яка має соціальну значущість. Вони – не абстрактний «інформаційний ресурс», а справжній матеріальний свідок реальних історичних подій, реального природного простору, пізнання яких здійснюється «тут і зараз».

Проведені дослідження дозволяють нам визначити, що не існує єдиного підходу до здійснення класифікаційного угруповання КПС для їх використання в туристичній сфері. На наш погляд найбільш вдалою є класифікація природної та історико-культурної спадщини запропонована К.В. Шпурік [10] для проведення регіонального картографування (на прикладі Харківської області). Для організації і планування туристичної діяльності на об'єктах Всесвітньої спадщини ми пропонуємо наступну класифікацію об'єктів КПС:

- за видами туризму: екологічний – ознайомлення з унікальною природною спадщиною світу, зокрема його підвиди природознавчий – спостереження за природними явищами та об'єктами, й природно-заповідний – ознайомлення з унікальними природно-антропогенними об'єктами, які мають наукове або естетичне значення і потребують бережливого ставлення, захисту та охорони; культурний - ознайомлення з культурним надбанням народів світу, зокрема його підвиди пізнавальний, історичний, архітектурний, археологічний, етнографічний, релігійний, музейний, біосоціальний, виробничий тощо;
- за рівнем значення об'єктів КПС: міжнародний, національний, регіональний (їх оцінка та включення до Списку Всесвітньої спадщини UNESCO);
- за охоронною категорією об'єктів КПС, яка визначена на законодавчому рівні: міжнародного значення, загальнодержавного значення, місцевого значення;

- за формою організації туризму: визначення територій, об'єктів та пам'яток КПС для планування і організації туристичних маршрутів та екскурсійних програм тематичної спрямованості;
- за типом об'єктів культурної спадщини відповідно до визначених критеріїв UNESCO: визначні місця, комплекси (ансамблі), споруди (витвори);
- за видом об'єктів КПС відповідно до визначених критеріїв UNESCO: природи, археології, історії, ландшафтні, науки і техніки, монументального мистецтва, архітектури та містобудування, садово-паркового мистецтва тощо;
- за формою власності об'єктів КПС: державна, комунальна, приватна, підлягають приватизації, не підлягають приватизації з метою можливості залучення фінансів для їх збереження та охорони, реставрації тощо;
- за статусом об'єктів КПС відповідно до визначених критеріїв UNESCO: пам'ятки, об'єкти;
- за технічним станом об'єктів КПС: існуючі (не потребують реставраційних робіт, відреставровані, потребують реставрації для об'єктів культурної спадщини), втрачені (підлягають або не підлягають відновленню) для рівня визначення можливості використання в туристичній сфері.

У методичних рекомендаціях ООН і UNWTO щодо планування та розвитку туризму на національному та регіональному рівнях визначено три групи причин, які стимулюють його розвиток: економічні причини, що впливають на сталість економічного розвитку; соціальні причини, що впливають на відтворення духовних і фізичних сил населення, збереження, відновлення КПС, підвищення рівня життя населення; екологічні причини, що впливають на збереження навколишнього середовища.

Туризм є індустрією, в якому залучаються велика кількість різних ресурсів, але без цілеспрямованого планування та управління може призвести до серйозних наслідків соціально-економічного та екологічного характеру.

Таким чином, туризм, як чинник розвитку суспільства та форма додаткової освіти відіграє важливу роль у формуванні світогляду народів світу, а використання об'єктів КПС в туризмі сприяють вирішенню таких завдань, як формування екологічної свідомості та культури, компетентності всіх вікових і соціальних груп населення у сфері культурних і екологічних проблем і в сукупності сприяють формуванню унікального туристичного потенціалу країн та регіонів світу.

Всесвітня спадщина UNESCO є вагомим чинником привабливості туристів і екскурсантів в туристичні дестинації. Розвиток туризму дає змогу зберігати національний колорит певної території. Він стимулює наукові дослідження, пов'язані з вивченням КПС, створення репрезентативних туристичних маршрутів та екскурсійних програм. Тому сьогодні необхідно залучати до використання в туристичній сфері наявні об'єкти КПС людства, проводити заходи щодо їх збереження, здійснювати подальшу розбудову туристичної індустрії для надання якісних туристичних послуг та задоволення туристичного попиту населення в Україні та світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсененко І.А., Донченко Л.М., Левада О.М., Донець І.А. Геопросторове розміщення об'єктів всесвітньої спадщини UNESCO та їх значення для розвитку туризму в

світі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць*. Серія: географічні науки. Випуск 9. Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 210–219.

2. Арсененко І.А., Донченко Л.М. Сучасні аспекти використання нематеріальної культурної спадщини в туризмі. *Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації: тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф.-фестиваль*. Київ: Вид. центр КНУКІМ, 2018. С. 23–27.

3. Веденин Ю.А. Основы географического подхода к изучению и сохранению культурного наследия. *Наследие и современность. Информационный сборник*. М.: Ин-т Наследия, 2004. Вып. 12. С. 3–21.

4. Культурна спадщина людства: збереження та використання: Навчальний посібник / В.І. Акуленко, І.П. Магазинщикова, М.І. Моздир, О.О. Тарасенко. Львів: Істина, 2002. С. 17.

5. Літопис відродження пам'яток. *Пам'ятки України*. 1998. № 1. С. 180.

6. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг. К.: Знання, 2008. 661 с.

7. Міжнародні засади охорони нерухокої культурної спадщини: [міжнародні документи] / Міністерство культури і туризму України, Державна служба з питань національної культурної спадщини, Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень; Міністерство культури і туризму України, Державна служба з питань національної культурної спадщини, Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень. К.: Фенікс, 2008. 176 с.

8. Паризька Декларація «Про культурну спадщину як рушійну силу розвитку». Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS). Париж, 2011. 11 с.

9. Природа и культура: наследие человечества. *Курьер UNESCO*. 1980. № 9. С. 4.

10. Шпурік К.В. Особливості формування історико-культурної спадщини Харківської області. *Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. пр.* Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. Вип. 16 (1). С. 189–193.

11. UNESCO и использование культурного наследия человечества на благо мира и согласия. *Новый Курьер UNESCO*. 2002. № 5. С. 12.

12. Історична спадщина UNESCO Європи [Електронний ресурс]. URL: <http://www.bestreferat.ru/referat-268621.html>

13. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (Париж, 1972) [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_089.

14. Офіційний сайт Організації Об'єднаних націй з питань освіти, науки та культури. URL: <http://www.unesco.org/new/ru>.

15. Світова спадщина UNESCO [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

16. Світова спадщина UNESCO [Електронний ресурс]. URL: <http://pustunchik.ua/ua/online-school/geography/pro-te-scho-vrazhaje>

17. Система статистики культури UNESCO 2009 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.uis.unesco.org/culture/documents/framework-cultural-statistics-culture-2009-rus.pdf>.

18. Тодор Кръстев, Боян Георгиев, Доника Георгиева, Мирослав Велков. Културно наследство: образование – наука – опазване, интегрирани в туризма (Heritage: ESPRIT) [Електронно издание] / под общата редакция на проф. д.а.н. арх. Тодор Кръстев. Варна: LiterNet, 2009. URL: http://litenet.bg/ebook/kulturno_nasledstvo/content.htm.

19. World Heritage List [Electronic resource]. URL: <http://whc.unesco.org/en/list/>.